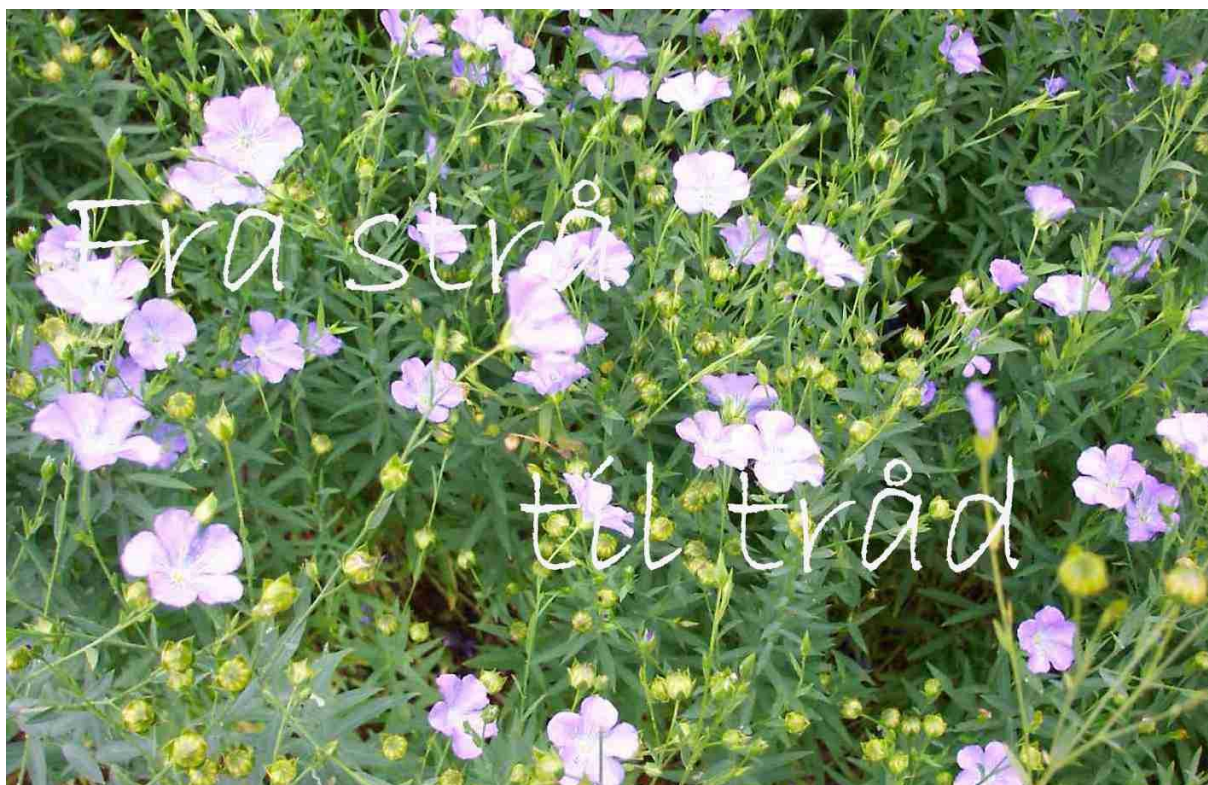

ARBEIDSHEFTE OM LIN

Laget av Gunhild H. Aaby, Vest-Agder-museet IKS

Navn:

Klasse:

Skole:

HVA ER LIN?

Lin er en plante. Den blomstrer med små, himmelblå blomster midt på sommeren. I august har frøene modnet i kapsler. Både frøene og stengelen på linplanten kan brukes. Det finnes hovedsakelig to typer lin: fiberlin og oljelin.

FIBERLIN:

Fiberlin har en kraftig stengel med mye fiber i. Fibrene kan spinnest til tråd og veves til tøy. Veien fra strå til ferdig stoff er lang og arbeidskrevende. I dag brukes fiberlin også i bilindustrien, som isolering, til bygningsplater og papir.

OLJELIN:

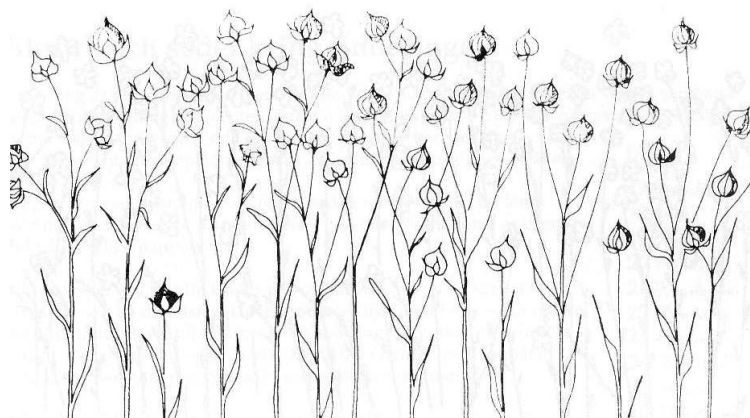
Oljelinplanten er spinklere og har mange greiner med frø. Frøene kan spises eller knuses til olje. Mange bruker linfrø i bakverk og frokostblandinger. Linkaker og linmelk har vært brukt som dyrefôr. Oljen kan brukes til maling, impregnering, lakk, kitt, i sjampoer, kremer og salver.

Begge typer lin har blitt populært materiale i dekorasjoner og kunst.

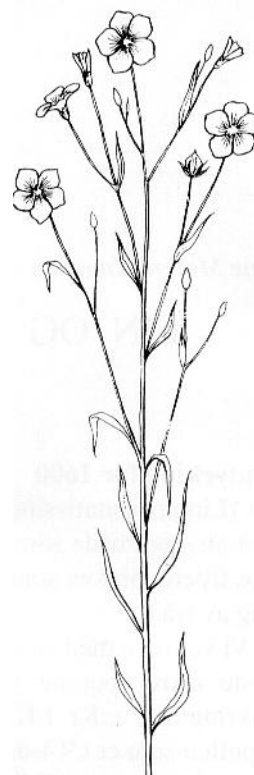
TRADISJON

Linplanten er en svært gammel kulturplante. Spinnelin har i hvert fall vært dyrket i 5000 år! Man tror linplanten stammer fra Asia. I Egypt har man funnet mumier svøpt i linstoff. Også vikingene i Norge visste hvordan de skulle bruke linplanten.

Før i tida var det vanlig at hver gård dyrket litt lin til eget bruk. Linjordet lå ofte nær huset på en av de beste åkerlappene. Etter hvert fikk linet konkurranse fra bomull og kunstige stoffer fra utlandet. Produksjonen ble overtatt av maskiner i fabrikkene. Nå er det ikke mange som dyrker lin i Norge. Det er heller ikke så mange som vet hvordan man får linstrå til å bli tråd. Det står det mer om på neste side.

Linfrø i kapsler

FRA STRÅ TIL TRÅD

1. SÅING

I midten av mai sås frøene ganske tett. Etter et par uker begynner linplantene å stikke opp av jorda.

2. BLOMSTRING

I midten av juli blomstrer linet. Det blomstrer bare noen få timer tidlig på dagen; så faller kronbladene av!

3. HØSTING: RYKKing

I slutten av august høstes linet. Det *rykkes* opp med rota. Dette gjøres for at fibrene skal bli lengst mulig. Fibrene ligger mellom barken og veden i stengelen. Det er disse vi trenger for å lage tråd.

4. TØRKing OG FRØREPPING

Etter at stråene er tørket, gres frøhusene av med en linkam. Dette kalles *frørepping*. Linfrøene tar man vare på som såfrø til neste vår.

5. RØYTING

For å frigjøre fibrene, må barken i stengelen fjernes. Linet legges ut på marka til *røyting*. Der ligger det fra 14 til 40 dager og vendes av og til. På grunn av fuktighet vil barken råtne bort. Det hender at man røyter linet for mye, slik at også fibrene råtner bort. Linet mister styrke og blir ubrukelig. Det har blitt til *stry*. Derfra kommer uttrykket: "Gå opp i stry". Etter røyting tørkes linet og legges i bunter.

6. BRÅKing

For å knekke det som er igjen av ved i stråene, brukes en *bråk*. Stenglene legges på tvers av linbråken, og et langt trestykke klemmes hardt over linet. Mens det treaktige i stråene knekkes, blir fibrene myke og bøyelige.

7. SKAKING

Med *skakekniven* tar man bort restene av veden.

Skaking

8. HEKLING

Linet blir gredd på ei *linhekle*. Hekla består av stålpigger på en treplate. De dårligste fibrene (stry) skilles fra de fine og blanke fibrene, som skal spinnes til glatt, fin tråd.

9. SPINNING

Linet kan nå spinnes til tråd på en *rokk*. Mens man spinner, fukter man tråden med litt vann. Plantelimet i linet gjør at tråden blir glatt og tett. Lin kan også spinnes på en *håndtein*.

Håndtein

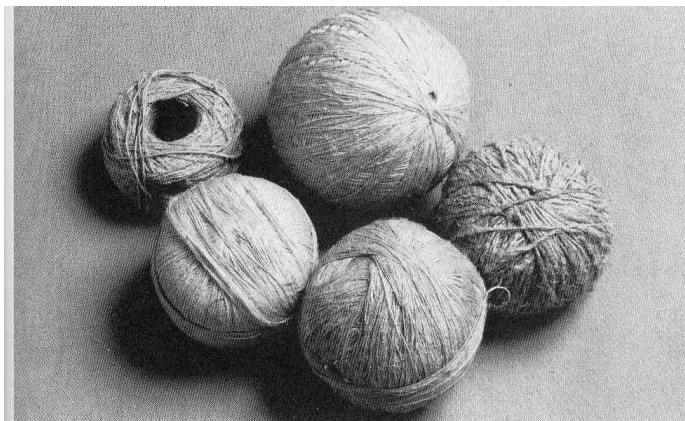

LIM INN:

STRÅ	RØYTA FIBER	FERDIG SPUNNET TRÅD

HVILKEN REKKEFØLGE?

Under ser du glimt fra prosessen fra strå til ferdig produkt. Illustrasjonene er plassert tilfeldig. Sett bildene i riktig rekkefølge ved å nummerere dem. Skriv også hva bildet viser. Du får hjelp ved å lese beskrivelsen på side 3. Svaret finner du på siste side. Prøv selv først!

Nr.

.....

Nr.

.....

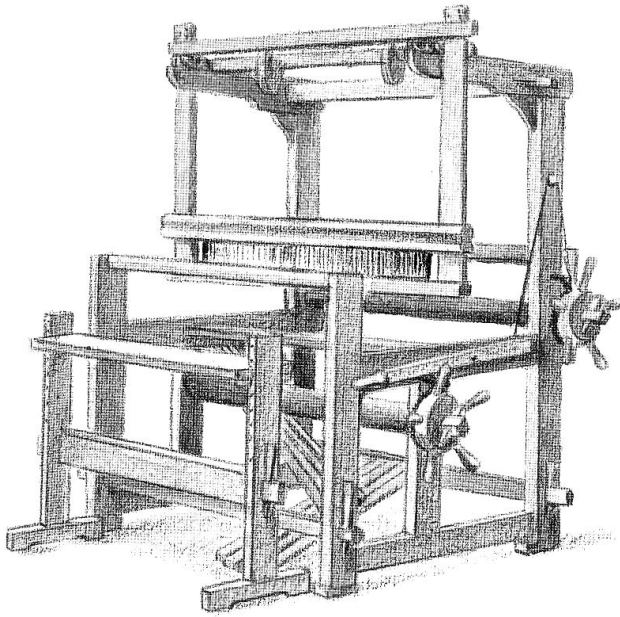
Nr.

.....

Nr.

.....

Nr.

.....

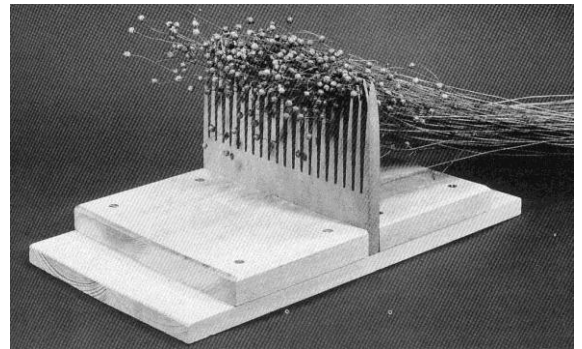
Nr.

.....

Nr.

.....

Nr.

.....

Nr.

.....

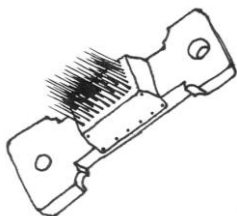

Nr.

.....

LIN-KRYSSORD

Tegningene under viser redskaper og annet som har med lin å gjøre. Fyll inn riktig ord. Løsningsordet finner du ved å lese bokstavene i de mørke feltene loddrett. (Løsning på siste side).

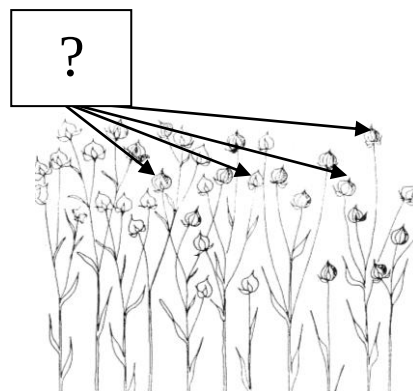
1

2

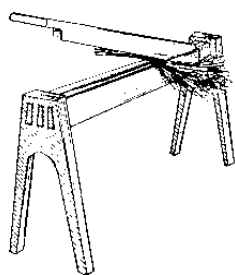
3

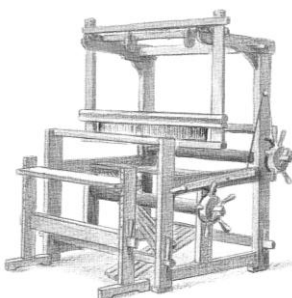
4

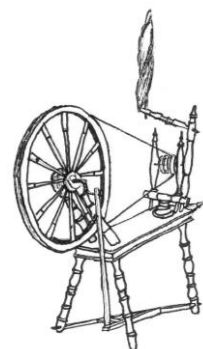
5

6

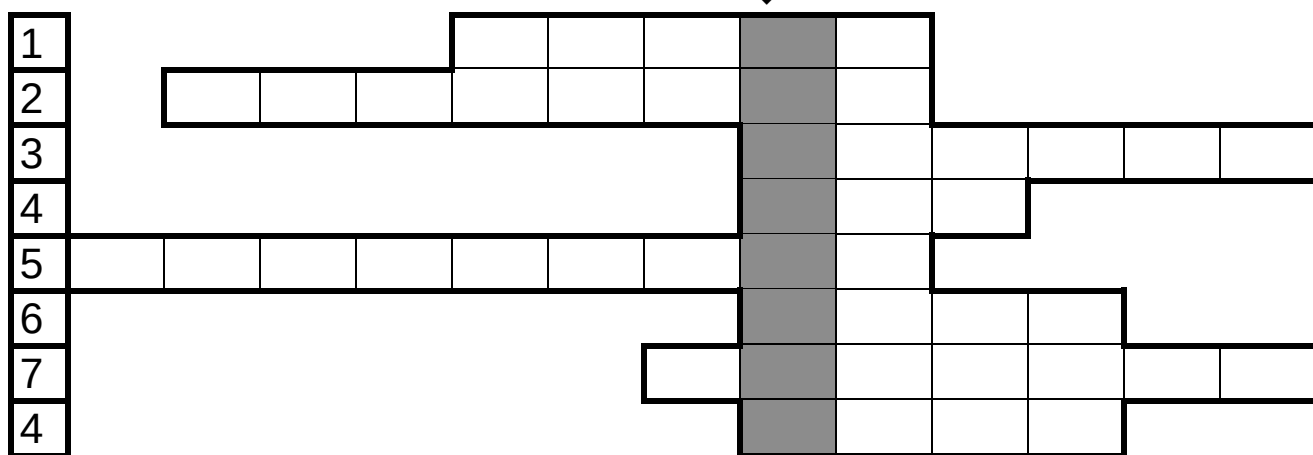

7

8

Løsningsord:.....

Et norsk folkeeventyr om lin:

DE TRE MOSTRENE

(Moster = mors søster)

Det var en gang en fattig mann som bodde i en stue langt borti skogen og levde av å jakte. Han hadde en eneste datter, og hun var både vakker og ven. Da moren var død tidlig, og jenta alt var halv voksen, sa hun at hun ville bort til folk, så hun kunne lære å tjene sitt brød, hun også. "Ja, datter mi," sa faren, "riktignok har du ikke lært annet hos meg enn å ribbe fugl og steke, men du får vel prøve å tjene for ditt brød likevel."

Så gikk da jenta ut og skulle be om tjeneste, og da hun hadde gått en stund, kom hun til kongsgården. Der ble hun, og dronningen syntes så vel om henne at de andre ternene ble rent misunnelige på henne. De fant på å si til dronningen at jenta hadde sagt seg god for å spinne et pund lin på 24 timer; for dronningen gjorde så mye av alle slags håndarbeider. (1 pund = ca. 500 gram).

"Ja, har du sagt det, skal du gjøre det," sa dronningen; "men litt lenger tid kan du vel få." Jenta, stakkar, torde ikke si hun aldri hadde spunnet, men ba bare om et kammer for seg selv; det fikk hun, og dit opp ble båret både rokk og lin. Der satt hun da og gråt og var ille ved og visste ikke sin arme råd; hun stelte med rokken og snudde og vendte på den, og visste ikke hvordan hun skulle bære seg at - hun hadde aldri før sett en hjulrokk engang. Men som hun satt slik, kom det inn til henne en gammel kone.

"Hva feiler deg, barnet mitt?" sa hun.

"Å," svarte jenta, "det kan vel ikke nytte jeg sier deg det; du kan så ikke hjelpe meg likevel!"

Moster som kunne spinne	"Det kan ingen vite det," sa konen. "Kan hende jeg torde vite råd for det likevel jeg." Ja, jeg kan jo gjerne si henne det, tenkte jenta, og så fortalte hun da at medtjenerne hennes hadde satt ut at hun hadde sagt seg god for å spinne et pund lin på 24 timer; "og jeg, min stakkar," sa hun, "jeg har aldri i mine dager sett en hjulrokk dess mer, og enda skulle jeg spinne så mye i et jevndøgn!" "Ja, det er det samme det, barn," sa konen; "vil du kalle meg moster på din hedersdag, skal jeg spinne for deg; så kan du gå bort og legge deg til å sove." Ja, det ville jenta gjerne, og gikk bort og la seg. Om morgenen da hun våknet, lå alt linet spunnet på bordet, og det så pent og fint at aldri noen hadde sett så jevnt og vakkert garn. Dronningen ble så blad over det vakre garnet hun hadde fått, og holdt enda mer av jenta enn før. Men dette ble de andre enda misunneligere på henne for, og så fant de på å si til dronningen at nå hadde hun sagt seg god for å veve det garnet hun hadde spunnet, på 24 timer.
--------------------------------	---

Dronningen sa igjen at hadde hun sagt det, så skulle hun gjøre det; men om det ikke nettopp ble 24 timer, så kunne hun vel få litt lengre dag. Jenta torde ikke si nei da heller, men ba om et kammer for seg selv, så fikk hun vel prøve.

Der satt hun igjen og gråt og bar seg ille, og visste ikke hva hun skulle ta seg til; så kom det inn en gammel kone igjen og spurte: "Hva feiler deg, barnet mitt?" Jenta ville først ikke ut med det, men til slutt fortalte hun da hva hun var så sørgmodig for.

"Ja," svarte konen, "det er det samme, vil du kalle meg moster på din hedersdag, skal jeg veve for deg; så kan du gå bort og legge deg til å sove." Det lot jenta seg ikke si to ganger, og så gikk hun sta og la seg. Da hun våknet, lå bunken på bordet, vevet så nett og så tett som veves kunne. Hun tok bunken og gikk ned til dronningen med, og hun ble vel glad over den vakre veven hun hadde fått, og holdt enda mer av jenta enn før. Men så ble de andre enda mer misunnelige på henne, og tenkte ikke på annet enn hva de skulle finne på.

Til sist fortalte de dronningen at nå hadde hun sagt seg god for å sy opp vevbunken til skjorter på 24 timer. Ja, det gikk like ens som før: Jenta torde ikke si at hun ikke kunne sy; hun kom opp på et kammers for seg selv igjen, og satt der og gråt og var ute av seg. Men så kom det igjen en gammel kone til henne, som lovte å sy for henne, når hun bare ville kalle henne moster på sin hedersdag; det lovte jenta mer enn gjerne, og så gjorde hun som konen sa, og gikk bort og la seg til å sove. Om morgenen da hun våknet, fant hun bunken oppsydd til skjorter liggende på bordet. Så vakker søm hadde aldri noen sett, og skjortene hadde navn og var fullt ferdige.

Da dronningen fikk se det arbeidet, ble hun så glad i sømmen at hun slo hendene i hop; "for så vakker søm har jeg verken hatt eller sett," sa hun, og siden holdt hun jenta så kjær som sitt eget barn. "Dersom du vil ha prinsen, så kan du få ham," sa hun til jenta, "for du trenger aldri leie bort noen ting; du kan sy og spinne og veve alt sammen selv." Da jenta var så vakker og prinsen syntes vel om henne, ble det bryllup straks. Men aller best prinsen vel hadde satt seg til brudebordet med henne, kom det inn en gammel stygg kjerring, med en lang nese - den var visst tre alen lang. (1 alen = 62 cm. Nesa var altså

nesten 1,90 meter lang!)

Så sto bruden opp og neide og sa: "God dag, moster!"

"Er det moster til min brud?" sa prinsen.

Ja, hun var da det. "Ja, så får hun vel sette seg inn til bordet da," sa prinsen; men både han og de andre syntes hun var fæl å sitte til bords med.

Men rett som det var, så kom det igjen en gammel stygg kjerring inn; hun hadde en bak så tykk og bred at hun med nød og neppe fikk klemt seg inn gjennom døren. Straks reiste bruden seg opp og hilste: "God dag, moster!" og prinsen spurte igjen, om det var moster til hans brud. Begge svarte ja, og prinsen sa at når så var, så fikk hun vel sette seg inn til bordet, hun også.

Men aldri før hadde hun satt seg, så kom det igjen en gammel stygg kjerring, med øyne så store som tallerkener, og så røde og rennende at det var fælt å se. Bruden reiste seg igjen og hilste: "God dag, moster!" og prinsen ba henne også sette seg inn til bordet; men glad var han ikke, og han tenkte med seg

selv: "Gud hjelpe meg for moster bruden min har!"

Da han hadde sittet litt, kunne han ikke berge seg, men spurte: "Men hvordan i all verden kan da min brud, som er så vakker, ha så fæle og vanskapte moster?"

"Det skal jeg nok si deg," sa den ene. "Jeg var liksom vakker jeg som bruden din, da jeg var på hennes alder; men det at jeg har fått så lang nese, det kommer seg av at jeg støtt og stadig har sittet og hakket og nikket med spinning, så har nesa mi tøyd seg, så den er blitt så lang som du nå ser."

"Og jeg," sa den andre, "like siden jeg var ung, har jeg sittet og skubbet fram og tilbake på vevfjelen, og av det er baken min blitt så stor og hoven som du ser."

Så sa den tredje: "Like fra jeg var ganske liten, har jeg sittet og stirret og sydd natt og dag; av det er øynene mine blitt så fæle og røde, og nå er det ikke råd for dem lenger."

"Ja så," sa prinsen, "det var vel jeg fikk vite det; for kan folk bli så fæle og stygge av det, så skal aldri min brud verken spinne eller veve eller sy i sine dager mer!"

Moster som kunne sy

I RAMMENE KAN DU TEGNE DE TRE MOSTRENE.

FOLKETRO

Tegn og varsler

Før i tida var folk helt avhengige av naturen og det de kunne høste av den. De trodde derfor at naturen ga tegn, slik at man kunne spå om framtida.

Man kunne også selv påvirke naturen, hvis man fulgte visse regler. Lin var en viktig plante. Mye folketro er knyttet til den.

- (Sverige) Når man skulle så lin, måtte man velge en navnedag med et langt kvinnenavn, f. eks. Rebecka eller Karolina. Da ville også linet bli langt og godt.
- For å få langt lin skulle man kle seg i hvite klær og gå med høye skritt når man sådde.
- Man skulle ha ei sølvskje i kurven når man sådde lin. Da ville linet bli blankt og glansfullt.
- Hvis den første som traff ei jente ved rokken første nyttårsdag, var en høy mann, ville linet bli langt. Var han kort, ble det dårlig linhøst.
- Om ei jente fikk knute på tråden når hun spant lin, var det tegn på at det ville komme en frier.
- Unge kvinner som ønsket seg barn, la linfrø i skoene for at de skulle bli gravide.

Gamle kjerringråd

Vondt i halsen: Legg tre spiseskjeer linfrø i en kopp helmelk i kjøleskapet. Når frøene har svellet, har du dem i en kjele med 2 kopper vann og lar det koke opp. Så siler du det og bruker væsken til gurgling ved behov.

De avsilte linfrøene kan du legge på en tynn lin- eller bomullsklut og binde som omslag rundt halsen.

Forstoppelse: 3 spiseskjeer linfrø legges i vann over natta for å swelle ut, og spises i frokostblanding med hvetekli og yoghurt til frokost dagen etter.

LINFRØBOLLER

50 g gjær
½ liter vann
100 g keso
1 ts salt
1 ss sirup
2 ss olje
4 ss linfrø
13-14 dl.
hvetemel

Pensling:
pisket egg

Pynt:
valmuefrø el.
sesamfrø

1) Smuldre gjæren i en bolle, slå over lunkent vann, løs opp gjæren og rør om.

2) Tilsett keso, salt, olje, linfrø og 10 dl av melet. Tilsett mer etter behov. Spar resten til utbakningen.

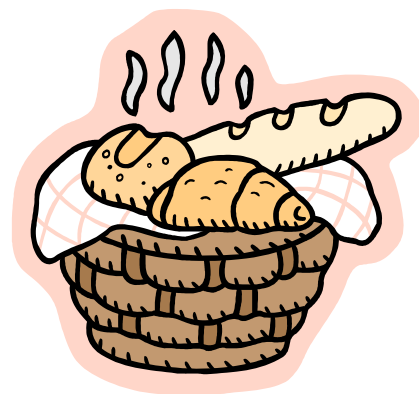
3) Arbeid deigen så blank og smidig at den slipper bollen.

4) Legg et klede over. Sett deigen til heving 30-40 minutter. Heves til dobbel størrelse.

5) Tøm deigen på bakebordet og kna.

6) Rull deigen i pølser og del den i ca. 30 biter. Trill bitene til boller.

7) Legg dem på bakepapir og etterhev i ca. 20-30 minutter.

8) Still ovnen på 225 grader. La steke i 10-12 minutter midt i ovnen til de er lys brune.

VISSTE DU AT LIN KAN BRUKES I MALING?

Maling består hovedsakelig av farge og bindemiddel. Olje fra linfrøene er et slikt bindemiddel. Oljen blir rensset og bleket. Slik rensset, rå olje tørker seint og brukes sjelden til maling. Kokt linoljemaling har vært vanlig både i malerier og på husvegger. I Norge finnes det linolje i 800 år gammel kirkekunst. Linoljemaling tørker mye saktere enn våre dagers plastmaling. Oljemalerier kan derfor forandres og flikkes på over lengre tid.

Også hus kan males med linoljemaling. Det har vært gjort her i landet i flere hundre år.

De billigste fargestoffene fant man hjemme i naturen i Norge. Gul og rød oker var vanligst. De finnes i jorda. Derfor var de fleste husene malt gule eller røde.

LAGE PAPIR AV LIN

Før i tida ble papir framstilt av cellulosefibre fra lin og bomull. Cellulose er et av naturens viktigste byggematerialer, og i linfibrene finnes det mye av det! Fibrene fikk man fra tøyfiller. Her er en oppskrift på hvordan du kan lage ditt eget papir av gammelt papir og linkluter.

Du trenger: strimlede linfiller, papir, vannløselig lim, plastbalje, nettingramme, tøystykker og kjevle.

☞ Samle sammen ulike typer papir (avispapir, tegnepapir osv.). Riv i småbiter og legg i bløt i ett døgn.

☞ Kjør deretter det bløtlagte papiret sammen med mye vann i en hurtigmixer.

☞ Bland i små, kortklippede/revne biter av lin og noen dråper vannløselig lim (f. eks. Cascolim).

☞ Hell blandingen i en stor plastbalje. Fyll på med vann.

☞ Lag en ramme (A5 eller mindre) med fluenetting som papiret skal samles på.

☞ Lag en ekstra ramme i samme størrelse som nettingrammen. Denne legges løst oppå nettingen. Slik avrenses papiret ditt.

☞ Rør rundt i papirmassen, slik at den blir jevnt fordelt i vannet.

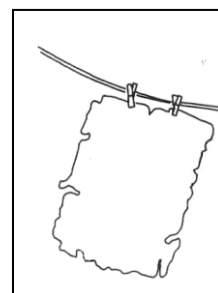
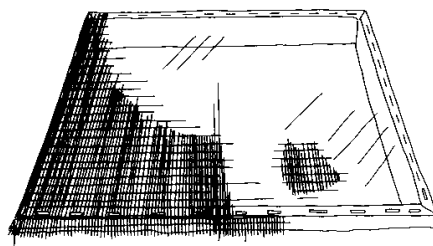
☞ Hold rammene godt sammen, før dem skrått ned i blandingen og fang opp papirmassen. Løft rammene rett opp (vannrett) av blandingen. La vannet renne gjennom nettingen.

☞ Ta bort den løse overrammen.

☞ Snu massen på en tørr duk/klut. Trykk forsiktig med fingrene langs kanten. Løsne rammen forsiktig fra papiret langs en av sidene.

☞ Legg et tørt tøystykke over og press ut overflødig vann med hendene. Du kan også kjevle varsomt.

☞ Legg papiret inn i en avis og legg det i press under en tung bok el.l. Skift avis en gang om dagen – helt til papiret er tørt. (Det tar noen dager, kanskje opp til en uke).

Det finnes mange fine bøker om papirlaging på biblioteket. Her kan du lese mer om framgangsmåten og få flere gode tips!

LINETS SAGA

Av Ingrid Wallerstrøm

*Bästa åkern, slät och fin,
Far besådde tätt med lin.*

*Linet trivdes mycket gott,
Blommade så grant och blått.*

*Sen det skördades (ble høstet) en dag.
Repa (frøreppe) linet det fick jag.*

*Linet måsta rötas sen,
Låg i ån bland grus och sten.*

*Jag fick vada som en stork,
När jag drog det upp på tork.*

*Far han bråkar det en dag,
skäktar (skaker) det gjør mor och jag.*

*Häckla linet går så lätt.
Mor ser på så jag gör rett.*

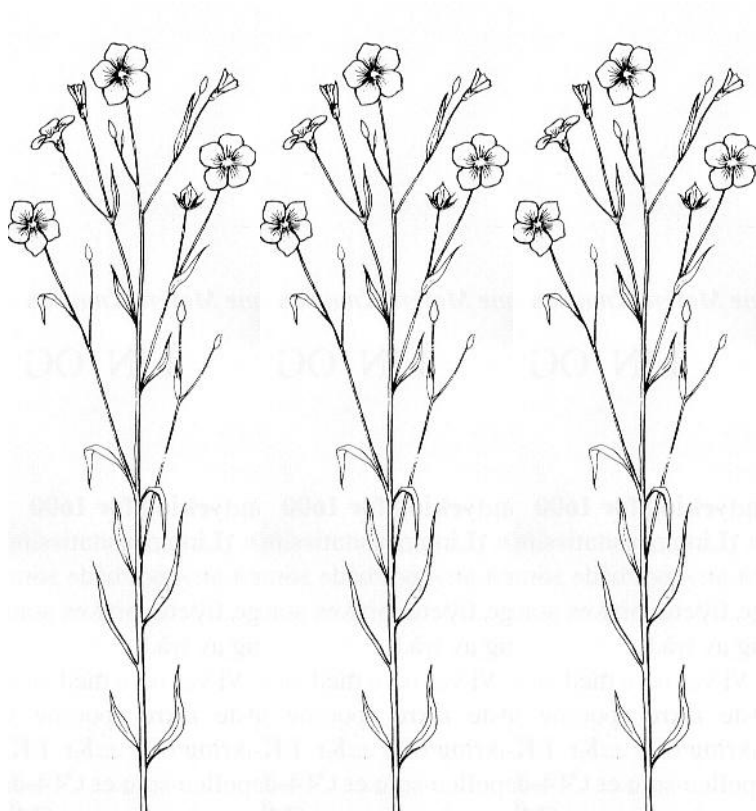
*Mormor spinner linet sen
till en tråd så stark och len.*

*Snart hon väver: dunk, dunk, dunk.
Tar ibland en kaffeklunk.*

*Mormor lägger duken på
julen är nog kommen då.*

FARGELEGG LINPLANTENE

SVAR PÅ SPØRSMÅL

LIN-KRYSSORD (side 7)

1. HEKLE
2. HÅNDTEIN
3. NØSTER
3. FERØ
4. SKAKEKNIV
5. BRÅK
6. VEVSTOL
7. ROKK

HVILKEN REKKEFØLGE? (side 5 og 6)

Svar fra venstre til høyre på hver side:

- 7) Lintrådnøster 10) Skjorte
6) Spinning 1) Lin-blomstring
8) Veving 4) Skaking
3) Bråking 2) Frørepping
5) Hekling 9) Sying

Løsningsord: LINFIBER